

יקרבו העצמות עצם אל עצמו

(הגיונות פסח תשכ"ג)

בוא ולמד: עניין זה של העברת עצמות מנהיגים ארצה – מה שורשו?

עמוק שורשו. אף הוא – כמעט ככל דבר גדול באמת בתולדותינו, עד עצם היום הזה – שורשו ביציאת מצרים.

עצמות יוסף.

כי יעקב אבינו, לא עצמותיו הועברו. גופו השלם הועבר, כי סמוך למיתתו, כי בא לגור, רק לגור. משמע להיות גר במצרים ולא להשתקע; ואילו יוסף – תחילה מאונס, אחר כך מרצון – השתקע.

הוא ראשון בתולדותינו המנסה להשקיע גופו ורוחו בהם, בגויים, לפתור בעיותיהם, בעיות יומם ולילם, כלכלתם וחלומותיהם, הוא קרל מרפס ראשון, הוא זיגמונד פרויד ראשון לגויים, וליאון טרוצקי, וליאון בלום וברנרד ברוך ראשון לגויים, אב לכולם. (הערה 1)

משנה לפרעה.

ואף על פי כן הוא יודע שאין הוא שוקע ביאורם לעד – וודאי יש לו טעמים מוחשיים לכך. הוא יודע שמחר יימחה שמו מעל כל מצבות מצרים, לכול יוודע דבר-חרפה זה שאיש עברי, עבד לשעבר, הוא שפטר את בעיותיהם ואת חלומותיהם הרעים והטובים. וכן ידע שעתידים בניו ובני אָחיו לשוב למולדתם, לכנען – מרצון או מאונס – ועל כן הוא משביע אותם להעלות את עצמותיו עִמָם.

והנה בא היום ההוא, ובני ישראל יוצאים ממצרים. כי בתורה מתרחש הכול באורח פלא, בדיוק כשם שעתיד להתרחש עשרות פעמים בעשרות גלויות. מלכים חדשים וגזירות ישנות.

ובבוא היום ההוא – זוכר משה לקחת את עצמות יוסף. משה דווקא.

הוא איש משבט לוי; לא ממנשה, לא מאפרים, לא מבני יוסף. חז"ל – שענים חדה ומכירים הם יפה-יפה את עמם – עמדו על כך ואמרו: מה גדולה היא נפשו של משה שטיפל בעצמות יוסף בשעה שבני ישראל – ובהם גם בני בניו של יוסף – עסקו בביזה, ארזו חפצי נוי, כסף וזהב. (הערה 2) משה, ודאי טרדות רבות היו לו באותו יום גדול – ואף על פי כן זוכר הוא את עצמות יוסף, את השבועה אשר השביע. אין הוא אומר: למה לנו עצמות יבשות אלו? חודר הוא, אדון הנביאים, במבט נבואי אל עומקי העתיד – אך לא-פחות-מזה עז כוחו ורצונו לחדור אל עומקי העבר. רק מי שנאמן הוא מאוד לעבר – יש בו כוח לראות גם אל העתיד.

על כן, הנביא הוא הזוכר את עצמות יוסף.

וגם זאת:

שניהם – גם יוסף, גם משה – עשו שנים רבות בבית פרעה. זה עלה מבית עבדים, והוא עצמו עבד, להיות שליט בארמון פרעה, להציל את מצרים מרעב. וזה נוטש את בית פרעה לצאת אל בתי העבדים, לגאול את בני ישראל מעבדות. זה בא – אם נדבר בלשונו – מתחום המושב, מן הגֵטו, והולך להיות גואלה של מולדתו המאומצת, או אף גואל האנושות כולה; וזה יורד במדרגות "פאליי בורבון" להעלות את אָחִיו מְגִלוֹתָם. (הערה 3)

וזה זוכר את זה: האחד שירד מבית פרעה זוכר את קודמו שעלה אל בית פרעה. זו מידת אצילות! ובכן, נוטל אֶתוֹ משה את עצמות יוסף. כי כל העם יוצא ממצרים בלילה ההוא. גם מי שמת בה מזמן. גם מי שטרם נולד...

*

היתה זו אחת החוויות המזעזעות ביותר בימי הראשית של מדינת ישראל – ולא היו בדומה לה לאחר מכן – כאשר הובאו עצמותיו של הרצל לאדמת ישראל במדינת ישראל. (הערה 4)

עשר שנים לפני כן התקיימה יציאת אוסטריה. (הערה 5) יצאו יהודי אוסטריה – ורוב-רובם אל ארץ חלומותיו של הרצל. יצאו – ואת עצמותיו לא הוציאו עִמָם. הן נשארו שם בבדידות איומה, בלי יהודים. ואיני יודע למה לא הוציאו, אם משום שלא התירו להם, אם משום שאיש לא פָקְדָן. כי בחיפזון יצאו. (גם בַּחיפזון הזה הוציאו כל אשר יכלו בַּכֶּסֶף וּבַזֶּהָב, ורק עצמות הרצל נשארו שם). ורוחו החיה ודאי עמדה שם בבדידות איומה וראתה כיצד קרה ונתהווה הכול כאשר חזה, כיצד בא כל אשר הבין אז, שם, למרגלות "פאלי בורבון": דרייפוס... קריעת אותות קצונה... שבירת החרב: יהודי אירופה לפני חורבן... יציאת אירופה... מדינת היהודים. (הערה 6)

כמו בַּאֲגָדָה, כמו בַּהֲתַגְלוֹת, כך פתאום – ממעמקי הראיה הנבואיים. היתה עליו רוח ה', בַּכְּתוּב, בַּכְּתוּב; הסנה הובער ולא אוֹפֵל, בַּכְּתוּב, בַּכְּתוּב. ...

*

"הִיָּתָה עָלַי יָד ה' וַיּוֹצֵאֵנִי בְרוּחַ ה' וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבְּקָעָה – וְהָיָה מְלֶאכֶה עֲצָמוֹת ... וְהָיָה רַבּוֹת מְאֹד עַל פְּנֵי הַבְּקָעָה, וְהָיָה יְבִשׁוֹת מְאֹד"; (יחזקאל ל"ז א'-ב'). (הערה 7)

זוהי אימת הדיאלקטיקה ההיסטורית שלנו – מאז עבדות מצרים, דרך חזון יחזקאל עד **עצם**, עד עצם היום הזה: כל עוד אין העצמות יבשות **מאוד** – אין הן רוצות לצאת, או שאין מניחים להן לצאת.

או –

או שהן רוצות מאוד לצאת, וגם מניחים להן לצאת, אלא שאין גדלות נפש כזאת – כשל משה – להביא אותן, אף לא לצוות להביא אותן.

עצמות ז'בוטינסקי. (הערה 8)

אילו היה ז'בוטינסקי משביע את בניו ותלמידיו שיעלו את עצמותיו רק יחד עם יציאת אמריקה – כאשר השביע יוסף את אָחיו במצרים – מילא. זה נראה ודאי בעיני רבים לא ריאלי כל-כך, וייתכן שצריך היה לחכות כמספר השנים שחיו עצמותיו של הרצל. אבל ז'בוטינסקי חש עצמו שם בארה"ב תמיד כמו גֵר, באשר שְׂבָעִים הם מְדֵי שם אָחיו היהודים, כי אין הם בבית עבדים. הוא אהב להיות דווקא עם אָחיו אשר בגושן. הוא – האנטי-סוציאליסט, האנטי-מרכסיסט – אהב בכל מאודו את הפרולטריון היהודי מחייטי וויטשפל ועד עֲמָלֵי נאליבקי הדוויים, והם אהבוהו. והוא חלם ולחם על יציאת אירופה. (הערה 9)

ועל כן קר לו שבעתיים, עצוב לו שבעים ושבעה, שם – באדמה הקרה שבבית הקברות בניו-יורק הפיךמידית.

ועל כן ביקש בצוואתו שראש ממשלת ישראל – אשר תקום – יצווה להעלות את עצמותיו.

אך ראש ממשלת ישראל אין בו מגדלות-הנפש של משה רבנו, ואין בו יראת-כבוד עמוקה זו להיותו, לא מצווה בלבד, כי אם הולך בגופו, ומוציא במו ידיו את הארון הגדול הזה – עומס אותו על כתפיו ממש – להביאו אל האדמה הזאת.

את כבוד ז'בוטינסקי היה מגדיל? – לא; את כבוד עצמו.

ובכן, כנראה שעצמות ז'בוטינסקי עדיין אינן יבשות מאוד. וזה הפחד: שמא הן חיות עדיין... כי אכן חיות הן. ...

*

רימת הזמן אוכלת את הטפל עד העצם, עד העצמות. ומה שיש בו מן העצמות – גם לֶחֶם הַעֲצָמוֹת משתמר בו, עומד לדורות, ומחכה לגאולה עם החיים.

ועדיין, עצמות חכים ובית-צורי בארץ אויב – ושכוחות פה מְלֵב. ### הערה 10 ### וקרוב-קרוב מפה, בתוככי הארץ ובתוככי ירושלים, ישנן עצמות שאינן מחכות שנביא אותן, כי אם שנבוא אנו אליהן, כי פזורות הן, ומחוללות שם מאוד בהר הזיתים. ואין כל דברי אלה הגיונות עֲצָמוֹת כלל כי אם הגיונות תוגה על בני עם חי ומפוזר, יבש מְדֵי, שמן מְדֵי, ואין רוח אֶל־להים באה בעצמותיהם להקימם לחיל גדול מאוד.

ואף על פי כן – הגיונות פסח.

שהרי זהו השורש. והשורש טוב – אם-כי עמוק כל כך... וגאולה אחרונה מעין גאולה ראשונה. ואז, בגאולה ראשונה, היתה יציאה אחת ומכות מצרים הרבה. ומנהיג גדול-דעה וגדול-נפש עומס על כתפו האחת את עצמות הָעֶבֶר, ומבקיע בזרועו השניה את

הים אל העתיד. ואז ישיר משה ובני ישראל את השירה – כולם **שירה אחת** – שירה שאיננה שרירות.

ומכוחה של שירה אדירה זו מאז – שירת קדומים, שירה חיה יותר ממשוררים רבים החיים פה כביכול בתוכנו – מכוחה קמות לתחיה העצמות היבשות, והנה הן חיות מאוד וחמות מאוד... וישנן קושיות עתיקות אשר טובות הן לנו מתירוצים חדשים, ועל קושיות חדשות באות תשובות קדומות, טובות פִּיין הַיָּשָׁן. כי זהו לְשֵׁד עצמותינו.

ולא אנו הנושאים את ארונות עצמות העבר על כתפינו, להטמינן באדמה הזאת, כי אם להיפך: **אנחנו ניִשְׁאָיִם על כתפי העבר הזה** להיותנו שתולים, מושרשים, בזמן הזה ובמקום הזה.

~~~~~

הערת סיום:

המאמר פורסם בעיתון 'הבוקר', בניסן תשכ"ג. כאן הוא ניתן בדילוגין. במאמרו התייחס אלדד בהרחבה גם להעלאת עצמותיו של פֶּר בורוכוב מרוסיה – זמן קצר לפני מועד הכתיבה – אך קטעים אלה לא נכללו כאן.

הערות:

.1

הנה כמה שורות על כל אחד מן ה'יוספים' הללו – בְּכִלְכֵּלָה, ב'מדעי' החלום, ובְּמַדִּינָאוֹת:

- קרל מֶרְכְּס נולד לאביו, הירשל הלוי, בן רבה של העיר טריר בפרוסיה; גם אביו-אִמּוֹ היה רב בהולנד. הוריו התנצרו כשהיה בן שש. הוא למד בגרמניה משפטים, פילוסופיה והיסטוריה, אך לא התקבל לעבודה כמרצה. ב-1843 הוא עובר לפריס אך מגורש ממנה. עובר לבריסל, ומחבר שם את ה'מניפסט הקומוניסטי' – פירושו הכלכלי להיסטוריה האנושית, והקביעה שהקומוניסטים ישיגו את מטרותיהם רק בכוח הזרוע. מֶרְכְּס נפטר בלונדון בשנת 1883. הכרך הראשון של חיבורו הגדול, 'הקפיטלי', פורסם בחייו, ושני כרכיו האחרים ראו אור רק לאחר מותו, בידי פרידריך אנגלס.
- זיגמונד פרויד, יהודי אוסטרי, היה רופא. הוא נחשב לאבי תורת הפסיכואנליזה, וממניחי היסוד לתחם הפסיכולוגיה המודרנית. עסק רבות בניתוח החלום ותפקידיו, תוך פיענוח 'סמלי' החלום ושימוש בהם לגילוי הבעיות ולהתוויית הטיפול הנדרש. עם

פלישת הנאצים לאוסטריה (1938) שילם פרויד 'מס בריחה' – כשליש מרכושו – והיגר ללונדון, שם נפטר כעבור שנה.

- לייב בן דוד ברונשטיין – הוא ליאון טרוצקי – היה קומיסר הצבא האדום, ושני במעלה לצדו של לנין ברוסיה הסובייטית שלאחר המהפכה. הוא הודח וגורש בידי סטלין – על רקע של שנאה אישית, אשר נלווה אליה הוויכוח בין ה'טרוצקיס' שגרס סוציאליזם אונבירסלי, לבין ה'סטליניזם' שדרש את ביצורה הצבאי-כלכלי של רוסיה הקומוניסטית. טרוצקי הוקע כאויב מסוכן של השלטון הסובייטי; בנו ובתו הוצאו להורג, וסטלין שלח סוכן-מחסל אשר רצח אותו במקום גלותו, במקסיקו, בשנת 1940. פעולותיו למען המהפכה וביצור השלטון הסובייטי נמחקו מספרי ההיסטוריה בברית המועצות, וזכרו הוחרם לחלוטין.

- המדינאי היהודי-צרפתי ליאון בלום נבחר לראשות ממשלת צרפת בשנת 1936, בראש 'חזית' סוציאליסטית-קומוניסטית. הוא המשיך בכהונתו למקוטעין – (לפרקים כסגן ראש ממשלה) – בשנים שלפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, ואחריה. בשנת 1938 עדיין סבר – והצהיר – ש"אין שום סכנה נשקפת לצרפת מגרמניה". במהלך המלחמה נאסר בידי ממשלת וישי, ונכלא בגרמניה עד תום המלחמה. הוא נפטר בשנת 1950.

- ברנרד ברוך – יהודי אמריקאי – לא תמך בציונות, לא להלכה ולא למעשה. הוא החל את דרכו כברוקר בבורסת 'וול סטריט', וצבר הון גדול. לאחר מלחמת העולם הראשונה מינה אותו הנשיא וילסון לתפקיד יו"ר המועצה לתעשיות מלחמה. בשנים שאחר-כך הוא היה יועץ לנשיאי ארה"ב בענייני כלכלה וביטחון, והשפיע רבות על הנשיא רוזוולט בימי מלחמת העולם השנייה. הוא נפטר בשנת 1965.

.2

הנה זו לשון המדרש ב'דברים רבה' פרשה י"א: "ישראל היו סובלים [עומסים ונושאים] את הכסף ואת הזהב שנטלו ממצרים, ומשה סובל ארונו של יוסף. אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה ... חייף, החסד הזה שעשית גדול הוא – ולא השגחת לכסף ולזהב – אף אני אעשה עמך החסד הזה ואתעסק עמך [בקבורתך]". במקום אחר נדרש הדבר על הכתוב בתהילים ט"ו ד': "נְבִיזָה בְּעֵינָיו נִמְאָס [וְאֶת יְרָאֵי ה' יַכְבֵּד] – זה משה, שמאס בביזת מצרים, ועסק בעצמות יוסף".

.3

"פאליי פורבון" הוא הארמון המפואר של מלכי בית פורבון בפריז.

.4

הרצל נפטר בשנת תרס"ד (1904), ובצוואתו כתב: "רצוני להיקבר בארון מתכת בקבר אבי ולשכב שם, עד שעם ישראל יעלה את עצמותי". צוואתו מולאה לאחר קום המדינה, בסוף שנת תש"ט (1949).

.5

אוסטריה סופחה לגרמניה בשנת 1938. עד שנת 1941 עוד ניתן ליהודים לברוח על נפשם – וכך יצאו וניצלו מן התופת כ-28.000 נפש. לאחר מכן ננעלו השערים ועלה הכוורת. כ-70.000 יהודי אוסטריה נשמדו בשנות הטבח, ורק בודדים ניצלו.

.6

אלפרד דרייפוס – קצין יהודי בצבא צרפת – הואשם (אשמת שוא) בבגידה, בשנת 1894. הוא גורש מן הצבא בטקס קלון, ונשלח למאסר עולם. הפרשה עוררה פולמוס חריף, ובשנת 1906 קבע בית המשפט כי הראיות נגד דרייפוס היו משוללות יסוד.

הרצל סיקר את המשפט כעיתונאי. המניעים האנטישמיים של המעלילים היו גלויים לעין, והרצל זועזע מן הקריאות האנטישמיות ב'מיסדר הביזיון' עם קריעת דרגותיו של דרייפוס ושבירת חרבו. בשנים שתבואנה יחדד הרצל את טיעונו שאם יתקשו היהודים להישאר באירופה – יעוררו נגדם את כוחות האופל וגורלם יהא עקוב מדם. 'מדינת היהודים' – שם ספרו הקטן שפורסם ב-1896 – רק היא הפתרון לבעיית היהודים; רק בה תקוותם, עתידם, וחייהם.

.7

פסוקים אלה הם תחילתה של הנבואה הידועה כ'חזון העצמות היבשות' – הנבואה המסתיימת בהתלקטות העצמות ובתחייתן כ"חיל גדול מאד מאד", מְשָׁל לבני ישראל הקמים מקברות הגלות ועולים לחיות על אדמתם. כותרתו של המאמר מבוססת על פסוק ז' באותו פרק, בכוחה של הנבואה הפועלת: "וְנִבְּאתִי כְּאִשֶּׁר צִוִּיתִי – וַיְהִי קוֹל כְּהִנְבְּאִי, וַיְהִי רֵעֵשׂ – וַתִּקְרְבוּ עֲצָמוֹת עֵצִים אֶל עֲצָמוֹ".

.8

זאב ז'בוטינסקי נפטר בשנת 1940. בצוואתו כתב: "רצוני שיקברוני ... במקום שיימצאני המוות. את עצמותי (אם אקבר מחוץ לארץ ישראל) אין להעביר לארץ ישראל, אלא לפי פקודת הממשלה היהודית של ארץ זו, כי תקום". בן גוריון סירב

למלא את בקשתו האחרונה של ז'בוטינסקי. רק בתום 'עידן בן גוריון' – כאשר החליף אותו לוי אשכול – אכן ניתנה "פקודת הממשלה". ז'בוטינסקי נטמן בהר הרצל בשנת 1964.

.9

ברובע וויטשפל (Whitechapel) בלונדון גרו יהודים רבים, רובם ככולם מדלת העם. הוא הדין ברחוב נאליבקי בוורשה. היה זה רחוב מרכזי והומה יהודים – 'שטיבלך', רוכלים, שלטי-קיר ביידיש ודוכני דגים מלוחים בחביות עץ – הכול בערבוביה. לימים נעקרו כל יהודי ורשה אל הג'טו – רחוב נאליבקי היה סמוך לגבולו מבחוץ – וכל ההמשך ידוע...

.10

בקטע של המאמר שאיננו נכלל כאן, אומר אלדד שהתאריך "היום" הוא ח' בניסן – היום בו הועלו לגרדום בקהיר בשנת תש"ה 'שני אליהו', חכים ובית-צורי – וביום זה נהג אלדד לומר 'קדיש' לעילוי נשמתם, מדי שנה.

'שני אליהו' נידונו למוות על-כי ביום כ' בחשוון תש"ה (סוף 1944) הם התנקשו בלורד מוין – מיניסטר-המדינה לענייני המזרח התיכון. כשתים-עשרה שנים אחרי כתיבת הדברים – ב"ז בתמוז תשל"ה (1975) – הועלו עצמות 'שני אליהו' ארצה, ונטמנו בהר הרצל.

• במשפט הבא מדבר אלדד על כך שמתו ישראל – שעצמותיהם מחוללות בהר הזיתים – מחכים לבואנו. עוד ארבע שנים ארכה הציפיה, עד מלחמת היש"ע של תשכ"ז.